

за стабилност на тази позиция — Холандия, Германия и Франция. Между тези две поляриности са разположени постсоциалистическите страни — извършващи трансформация в посока на дерегулация, но запазващи високи нива на гарантираност на работното място — Унгария и Русия. В двете страни гаранциите за работните места създават трудности при навлизане на младите хора на пазара на труда, което от своя страна рефлектира в асоцииране на възрастта със самонаетостта. Отделна категория формират Тайван, Япония и Италия. В тези страни традиционно е високо нивото на самонаетите, които са разпространени главно сред категориите на неакадемични, квалифицирани занаяти. В тези страни е силно значението на семейно ориентиран социален капитал, свързан с по-дългосрочна взаимна зависимост и отговорност между поколенията в семейството. Обратно, ефектите на постижението (образование и трудов опит) са

по-силни в страните с ниско равнище на семеен социален капитал.

Изводите на авторите, насочени към бъдещето на самонаетите е за намаляване на междупоколенческата стабилност и за нарастване на груповата хетерогенност, за отслабване на структурната основа за класова организация на дребната буржоазия и респективно за еднотипно политическо участие. Проблематично е организирането и осъзнаването на самонаетите като класа. Значими остават изследователските усилия, насочени към самонаетите, реализирани в теми като: динамика на самонаетостта и международен сравнителен анализ, самонаетост и неравенствата, профили на влизане и излизане от самонаетостта по пол, принос на индивидуалните характеристики като етнос и семеен статус върху самонаетостта.

Румяна Стоилова

МЕТОД И РАЦИОНАЛНОСТ ИЛИ ЗА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ЕТНОМЕТОДОЛОГИЯТА*

Книгата на американския социолог Харолд Гарфинкъл *Изследвания по етнометодология*¹, излязла за първи път през 1967 г. в САЩ, представлява повратна точка, ключов момент в историческото разгръщане на късномодерната социология; днес тя безспорно е канонизирано академично изследване, формирало неподозирани познавателни възможности и вдъхновило максимално широк диапазон хуманитарни учени: от социолози и философи на езика през културолози, антрополози и етнографи до лингвисти и семиотици. А авторитета на нейния автор като един от най-значимите социолози в световен мащаб се дължи както на радикално провежданата

критика на „класическата“ социологическа перспектива — теория, метод и практика, — така и на направените поредица от нестандартни научни открития и нови емпирични техники. Нещо повече, книгата на Х. Гарфинкъл е парадигмална минимум в два смисъла на термина, първо като основа за съществуването на конститутивната структура на етнометодологическата общност и второ, като формираща външните хоризонти за проникване на подобен род изследвания в „невидими“ до момента пластове на социалната реалност.

И така: какво представлява и как се разгръща етнометодологическата „рефлексия“? Тук веднага трябва да се подчертае, че не може да бъде даден един краен и завършен отговор на този въпрос — по-скоро става дума за поредица от отговори, всеки от които варира успоредно с контекста, в който е направен. Но това не означава, че не съществува обща парадигмална логика, нещо като поредица от общо споделяни места и времена, въз основа на които се разгръща етнометодологическата перспектива и практика в изследването на социалния свят.

* Харолд Гарфинкъл. *Изследвания по етнометодология*. Превод Тодор Христов. ИК „Критика и хуманизъм“, София, 2005.

¹ H. Garfinkel. *Studies in Ethnomethodology*, 1st Edition. ISBN 0138583811, published by Pearson Education Inc., publishing as Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1967.

Първи отговор: етнометодологията представлява *специфично-рефлексивна позиция* към всекидневните основания на социалния живот, търсеща отговора на въпроса как е възможен „светът на здравия смисъл“. От тук и голямото питане за познавателните условия и логически завършек на „етнометодологическата редукция“, като въздържане от съждения относно обективното съществуване на света и като средство за преодоляване на очевидностите на естествената нагласа, накратко, като постоянен преход от „какво“ към „как“ на социалния свят. Тази рефлексивна позиция на етнометодолога му дава възможност да постави в скоби „наивната вяра в обществото като обективна реалност“ и да намери път до социалните структури по начина, по който те се представят на индивидите „във и чрез обикновените всекидневни дейности“. Следователно, „оголеният“ свят на всекидневния живот се превръща в генерална тема на социологията и в неизчерпаем ресурс за етнометодологическо изследване.

Втори отговор: етнометодологията представлява *радикален и последователен отказ* от изграждането на консистентна социологическа теория, като абстрактна система от взаимосвързани и логически непротиворечиви понятия, представляващи идеален модел, който в процеса на „операционализация“ да послужи за измерване на емпиричната действителност. Още по-малко пък, дадено всекидневно практическо действие да бъде разглеждано като неадекватно, ирелевантно или нерационално от гледна точка на условията за възможност и вътрешната нормативност на научното теоретизиране. Въведеният от Х. Гарфинкъл нов смисъл на термина „рационалност“, трансформира всекидневен и научен живот в принципно съизмерими величини, защото фиксира изначалната контекстуална положеност и интерпретираност на всяко социално действие. Следователно, „теоретичните“ предпоставки на научната рационалност могат да бъдат анализирани единствено като вкоренени в практическите контексти на дейностите, формиращи нагласата на научното теоретизиране. От тази гледна точка, обичайните всекидневни сцени, включващи в себе си практическите дейности, практическите обстоятелства и практическото научно мислене са теми, подлежащи на емпирично изследване, но не като извънредни или спорадични събития, а като завършени и самостоятелни феномени.

Трети отговор: етнометодологическата перспектива *преобръща* и традиционните импликации на термина „методология“, като научно създадено и контролирано приложение на

социологически метод при изследване на социалната реалност или на отделен неин сегмент. „Методът“ е практическо средство, без значение дали на страната на науката, всекидневието или друга жизнена сфера, за изграждане и поддържане на социални взаимодействия. А социологията е изследване на начина, по който хората конструират устойчив социален свят във и посредством всекидневни действия, жестове и изрази. Не съществуват, многократно подчертава Х. Гарфинкъл, важни и маловажни аналитични предмети, централни, периферни или пък дори маргинални социологически теми. Социалната реалност е тук пред нас, тя е съвкупност от методи (практически средства за решаване на типично сходни ситуации), използвани от хората в живота, както обикновено, за да описват собствените си дейности като им придават смисъл. По този начин, въпросът за специфичните особености на научната рационалност², с които тя „надхвърля“ рационалността на всекидневния живот, придобива едно конкретно измерение. Логическата съгласуваност, семантичната яснота и отчетливост, кохерентността между дефинирането на ситуацията и научното знание, следователно експлицируемостта на метода представлява основното процедурно правило, към което ученият трябва да се придържа в практиката на своето научно теоретизиране.

Четвърти отговор: етнометодологията *проблематизира* и фундаменталния въпрос за „обективността“ на социално-научното познание, като го полага и тематизира в нов смислов контекст. Терминът „индексичност“, фиксиращ неотстранимата контекстуална обусловеност на значенията на думите и изразите, представлява алтернатива на социологическото понятие за „обективност“. Според Х. Гарфинкъл индексичността е неотменима характеристика както на всекидневния език, така и на научните твърдения, обобщения и заключения. През тази призма ясно се вижда, че научното и всекидневното знание окончателно — следователно, проблемът за експлицирането на метода на научно теоретизиране от етнометодологическа перспектива вече е решен — се превръщат в равностойни величини. „Откъм конс-

² Гарфинкъл, Х. *Изследвания по етнометодология*. ИК „Критика и хуманизъм“, София, 2005, стр. 284—285.

титуйрането си и двете притежават общото свойство „рефлексивност“: способността на всяко социално образувание да се „самоорганизира“ като рационално и в процеса на своята самоорганизация да „обработва обстоятелствата“, както и да бъде „обработвано от тях“. Тогава това, което обикновено се нарича „адекватно доказателство“, „адекватно излагане“, „достатъчен аргумент“, „необходимо заключение“, „рамка от алтернативи“, накратко — всяка тема на „логиката“ и „методологията, включително самите тези названия, се оказват само глоси за феномена на организиране“³. Тук трябва да се отбележи, че базисната нагласа на Х. Гарфинкъл е последователно да въвежда нови или да реактивира изчезнали от употреба значения на редица фундаментални социологически понятия. Така например, понятието „рефлексивност“ в етнометодологическа перспектива „означава просто взаимно осветляване и проникване между обстоятелства и контекст. Рефлексивността е свойството, което подчертава „приковаността“ на типа знание към условията на неговото производство и на неговата употреба (т.е. индексичността му), макар че вече като конституирано знание то се стреми да демонстрира транситуативен характер“⁴. Системната преработка с цел трансформация на индексичните всекидневни думи и изрази в „обективни“ научни понятия е една методологическа процедура, която сама по себе си подлежи на етнометодологическо изследване.

Пети отговор: следователно, самата етнометодология, освен че представлява „методография“, тя е и един метод, който наред с останалите и както всеки друг — като дейност, изпълнена в средство за решаване на типично сходни ситуации — доказва своята научна евристичност в процеса на собствената си практическа реализация. Приложението на метода във и спрямо различните всекидневни сцени е изходна и крайна точка на процеса на изследване, а социалният свят е необходимо да се разглежда като „поле, чиито стабилни характеристики са

откриваеми чрез някакъв метод“⁵. Книгата на Х. Гарфинкъл по един брилянтен начин ни показва как — от самото начало до нейния край — на практика се реализира това „методологическо“ изискване. „Предмет“ на етнометодологическо изследване се оказват само на пръв поглед толкова разнородни теми — „традиционни“ битово-всекидневни сцени, „обикновени ситуации“ на житейски избор, поредица от случаи на самоубийство, „медицински“ карриери на пациенти в психиатрични клиники, документалния метод за интерпретация в непрофесионалното и професионалното установяване на факти, „неформалните“ правила за вземане на решения от страна на съдебните заседатели относно вината и присъдата, процеса на конструиране на полови статуси и различни видове идентичности, рационалните свойства на научните и всекидневните дейности. От етнометодологическа перспектива, в качеството им на рутинни черти на социалния ред, всички те биват анализирани единствено и само като методи на социално изследване.

Обобщен отговор: „отдавна твърдя, че заниманията с природата, извършването и разпознаването на разумни, реалистични и анализируеми действия не е монопол на философите и професионалните социолози. Членовете на едно общество се занимават естествено и необходимо с тези въпроси, както общо, така и с цел социалното организиране на правенето на всекидневните им дейности. Изследването на общоприетото знание и общоизвестните дейности се състои в третирането като проблематични явления на действителните методи, с които членовете на обществото — независимо дали се занимават със социология професионално или не — правят наблюдаеми социалните структури на всекидневните дейности. Може би „преоткриването“ на общоприетото знание е възможно, защото професионалните социолози — в качеството им на членове на обществото — твърде много са се занимавали с общоприетото знание за социалните структури както като тема, така и като ресурс за изследванията им, и не са се занимавали достатъчно с него един-

³ К. Коев. Приложението на метода: етнометодологическата перспектива към социалния свят. *Социологически проблеми* 3/1985: 107, а също и H. Garfinkel and H. Sacks. „On Formal Structures of Practical Action“. In: *Theoretical Sociology*. Appleton Century Crofts, New York, 1970: 339.

⁴ К. Коев. Приложението на метода: етнометодологическата перспектива към социалния свят. *Социологически проблеми* 3/1985: 107.

⁵ D. Zimmerman and M. Pollner. „Everyday Word as a Phenomenon“. In: *Understanding Everyday Life*. Aldine, Chicago, 1970: 82.

ствено и само като с програмна тема на социологията“ (с. 86).

В заключение бих искал да препоръчам книгата на Харолд Гарфинкъл *Изследвания по етнометодология* на всички социолози,

които поне веднъж в своите професионални кариери са си задавали фундаменталния социологически въпрос, как е всекидневно възможен нашият съвместен живот.

Мартин Канушев

РЕАКЦИИ НА „ПОЛИТИЧЕСКОТО“ В КОНТЕКСТА НА КОНФРОНТАЦИЯ С „ГЛОБАЛНОТО“*

Наскоро появилата се на българския книжен пазар книга *Глобализацията и новите граници на политическото* е сборник със статии, под съставителството на Анна Кръстева и Антоний Тодоров, на политолози, социолози, икономисти и историци от България, Франция, Германия и Швейцария, представени по време на международна конференция (13–14.12.2002 г.) в София, посветена на преосмисляне, предефиниране и преоткриване на политическото в условията на глобализация. Безспорно предимство на сборника е публикуването му на български и на френски език — станало възможно благодарение подкрепата на Нов български университет и на Френския културен институт в София — което позволява достигането му до по-широка читателска публика. Факт, който би могъл да се мисли още и като покана за „пряко включване“ на българския читател в шумния и нестихващ на Запад „дебат върху глобализацията“, а именно „потапяне“ в интердисциплинарните анализи върху нейното дефиниране, осмисляне и интерпретиране. Вписвайки се в този лавинообразен и хетерогенен масив от научни изследвания върху проблемите и последиците на „глобалното“, сборникът се фокусира по-конкретно върху новата политическа констелация, формираща се под влияние на съвременните комплексни, многомерни и амбивалентни глобални процеси.

Основното предизвикателство, което т. нар. „глобализация“ — понятие, превърнало се в свръхприсъстващо и саморазбиращо се медийно клише, чието реално съдържание обаче въпреки многобройните дефиниции, остава „мъгляво“, отправя към „политическото“, е опитът за налагане на една „политика на деполитизация“, най-отчетливо видима в отстъпване на позиции на държавния суверенитет пред наднационални актьори. Въпросът, който започва тревожно да се задава, е: Ще доведе ли глобализацията до отслабване, дори до загуба на суверенитет на националната държава и как това ще рефлектира върху измеренията на националното — „гражданство“, „национален език“, „национална култура“, „национална идентичност“? В обсега на анализ попада и ситуацията в източноевропейските страни, които глобализацията изправя пред парадокса на рязък преход от една силно политизирана действителност в условията на комунистическия режим към една глобализираща се реалност на все по-настойчиво деинституализиращо се политическо пространство.

Първата част на сборника *„Глобализацията в интердисциплинарна перспектива“* представя три различни подхода на дефиниране на този сложен и противоречив феномен. Историцистият подход, предложен от Серж Воликов, е реакция срещу конвенционалното представяне на глобализацията като уникален съвременен процес, безпрецедентно и непосредствено случващ се в едно застинало „тук и сега“, откъснат от всякакъв исторически контекст. Въпреки силната поляризация на рецепциите на този процес — от катастрофични, според които глобализацията разклаща устои-

* *Глобализацията и новите граници на политическото*, съст. А. Кръстева и А. Тодоров. ИК ЕОН — 2000, София, 2004, 227 с.